

Юлія Лучик,
студентка

УДК 007: 304: 070:659.3 + 316.46.0585

Маніпулятивне використання міжнародно-правової лексики та фразеології в матеріалах засобів масової інформації

У статті розглянуто специфіку використання лексики та фразеології міжнародно-правового характеру в матеріалах сучасних мас-медіа. Досліджено сутність поняття «маніпуляція», його технологій та інструментарію, наведено приклади маніпулятивного вживання термінів міжнародної тематики у ЗМІ.

Ключові слова: маніпуляція, ЗМІ, міжнародно-правова лексика, міжнародно-правова фразеологія, аудиторія, вплив.

Актуальність роботи пояснюється тим, що в сучасних умовах розвитку постіндустріального (інформаційного) суспільства інформація стала однією з найважливіших основ світобудови. Саме тому сьогодні, як ніколи раніше, ЗМІ відіграють провідну роль у процесі формування громадської думки та впливають на настрої більшості населення. У зв'язку з цим питання маніпулятивного впливу мас-медіа на аудиторію набуває особливого значення. *Мета* нашого дослідження – з'ясувати, яким чином сучасні засоби масової інформації використовують у своїх матеріалах лексику та фразеологію міжнародно-правового напрямку з маніпулятивною метою, визначити можливі причини виникнення такого явища та шляхи його подолання. *Завдання роботи:* аналіз мас-медійних текстів на міжнародну тематику, пошук та опрацювання додаткових джерел з обраного питання.

Свій внесок у дослідження теми маніпулятивного впливу ЗМІ на свідомість читачів, глядачів, слухачів зробила низка науковців: Г. Шиллер [1], О. Косенко [2], Ю. Баскова [3], І. Катенєва [4], Г. Грачов [5] тощо. Однак зазвичай такі наукові розвідки обмежувалися описом загальних технологій, технік і засобів маніпуляції реципієнтом. Новизна нашого дослідження полягає в тому, що в коло досліджуваних питань увійшли винятково лексичні й фразеологічні засоби міжнародно-правової термінології, які можуть прямо чи опосередковано впливати на мас-медійну аудиторію.

Об'єкт дослідження – матеріали ЗМІ міжнародно-правового спрямування. *Предмет* – елементи контенту маніпулятивного характеру.

Основний метод дослідження — контент-аналіз. Використовувалися також загальнонаукові методи: синтез, індукція, дедукція, класифікація, порівняння, узагальнення.

У сучасній науці існує кілька підходів до розуміння суті терміна «маніпуляція». Приміром, на думку Г. Франке, маніпуляція є різновидом духовного, психологічного впливу (на протигагу фізичному насильству чи загрози насильства), який чиниться таємно, а тому шкодить тим особам, на яких він спрямований [6]. Б. Безсонов переконує, що «маніпуляція – це форма духовного впливу прихованого панування, що здійснюється ненасильницьким шляхом» [7]. У розумінні Д. Рудинова маніпуляція є впливом на поведінку шляхом обману або за допомогою гри на слабких місцях іншого [8].

Таким чином, у широкому розумінні маніпуляція – це навмисне нав'язування маніпулятором своєї волі і програмування поведінки людей з використанням психологічного впливу. Основою маніпуляції є експлуатація емоцій людини.

С. Кара-Мурза зазначає, що «природа маніпуляції полягає в наявності подвійної дії – разом з відкритим повідомленням маніпулятор посилає адресатові «закодований» сигнал, сподіваючись на те, що цей сигнал розбудить у свідомості адресата образи, потрібні маніпуляторіві. Ця прихована дія спирається на «невне знання», яким володіє адресат, на його здатність створювати у своїй свідомості образи, що впливають на його відчуття, думки і поведінку. Мистецтво маніпуляції полягає в тому, щоб спрямувати процес уяви у потрібне русло, але так, щоб людина не помітила прихованої дії» [9]. Серед головних маніпулятивних технологій у ЗМІ дослідник називає використання евфемізмів, стереотипів, повторів, конотацій, спрощень та уривчастий спосіб подання інформації.

У всі часи маніпулятивні технології використовували з метою психологічного, політичного та навіть фізичного примусу. Саме тому чимало дослідників говорять про маніпуляцію як про один із найнебезпечніших видів насильства, оскільки він згубно впливає на нашу свідомість, нівелює будь-які вияви індивідуальності і фактично робить нас інструментом для задоволення чужих потреб.

Серед головних засобів маніпуляції суспільною свідомістю виокремлюють:

- 1) мовні (використання певних штампів, термінів, ідеологічних та політичних кліше);
- 2) немовні (блокування «невигідної» інформації; подання відомостей у сприятливому для себе контексті);
- 3) активні (насадження стереотипів і цінностей);
- 4) пасивні (фрагментарність інформації) [9].

Якщо говорити про канали маніпуляції, то насамперед це реклама та засоби масової інформації, адже потенціал останніх визнано со-

годні найпотужнішим. Люди схильні довіряти ЗМІ як представникам «четвертої влади», тож не дивно, що таку довіру часто використовують для досягнення власних цілей, себто як засіб маніпулювання суспільною думкою.

На нинішньому етапі свого існування мас-медіа маніпулюють мовою, образами, звуками, способами та послідовністю подання матеріалів. Активно використовують також засоби, що їх можна назвати пропагандистськими та маніпулятивними одночасно: навішування ярликів, блискучі узагальнення, перенесення, «трансфер», посилення в авторитети, гра у протонародність, підтасування фактів, загальна «колія» [5]. Крім цього, одним із найпотужніших методів маніпуляції є використання міжнародно-правової лексики з пропагандистською метою.

Отже, на нашу думку, міжнародно-правова лексика – це сукупність понять і термінів міжнародного права, котрі прийнято вживати на загальносвітовому рівні. Доцільність використання останніх визначається всередині країни й за необхідності корелюється представниками міжнародного співноти за її межами.

«Пропаганда – це цілеспрямовані, систематичні спроби формувати сприйняття, маніпулювати свідомістю та спрямовувати поведінку в необхідний пропагандисту бік» [10].

Поняття медіа, маніпуляції та пропаганди є тісно взаємопов'язаними. Для того, аби дослідити результати їх тісного «співробітництва» на сучасному етапі, розглянемо міру впливу використання міжнародно-правової лексики з пропагандистською метою.

У своїй повсякденній роботі журналісти свідомо чи мимоволі використовують терміни міжнародного права для промоції тих чи тих ідеалів, цінностей, настанов тощо. В одних випадках їх уживання є своєрідною політикою на угоду інтересам влади, в інших – одним із елементів внутрішньої стратегії розвитку й функціонування ЗМК. Нижче подано короткий перелік понять міжнародного права, котрі найчастіше стають засобом пропаганди та маніпуляцій у словесному арсеналі представників українських медій.

✓ **«Протекторат** – це форма залежності, за якої одна держава визначає і здійснює зовнішні відносини іншої держави, бере на себе захист її території та фактично ставить під свій контроль її внутрішні справи через свого резидента» [3].

✓ **«Яценюк: Перехід у розрахунках на рублі – перший крок до переходу України під повний протекторат Росії»** [11].

✓ **«В. Путін хоче повернути Україну під протекторат Росії – нардеп»** [12].

✓ **«Симоненко побачив, як Ющенко федералізує Україну під протекторатом США»** [13].

✓ **«Однак, якщо чекати нових лідерів у «всьому білому», то можна дочекатися до остаточного перетворення України на авторитарний протекторат Росії»** [14].

✓ **«Отже, Україна недалекого майбутнього. Усі стратегічні позиції благополучно здані Кремлю, економічна незалежність країни стала фікцією, наша держава de facto являє собою протекторат російського «Газпрому». Москва успішно перетворює українських керівників на слухняних маріонеток»** [15].

Як бачимо, терміном «протекторат» вдало маніпулюють владні представники й автори-журналісти, котрі фактично стають ретрансляторами думок перших. Крім того, саме використання цього поняття повертає нас до часів Богдана Хмельницького та його Переяславських угод із Московським царством та на підсвідомому рівні трактується як дещо вкрай вороже, загарбницьке, ненависне. Однак коли говорити, наприклад, про Косово та міжнародну протекційну політику в цій країні, то її наслідки є доволі позитивними: безпеку мирного життя тут гарантують війська ООН і НАТО, й за останні 13 років кількість конфліктів на території держави значно зменшилася. Таким чином, саме слово «протекторат» не має негативного емоційного забарвлення, проте, зважаючи на наш історичний досвід, воно набуло нової конотації і нині використовується для позначення «материнської» політики Росії щодо України або вживається у випадках, коли йдеться про можливість інтеграції в ЄС.

✓ **«Сегрегація** – це вид расової дискримінації, який полягає в різних формах відокремлення якої-небудь групи населення за расовою чи етнічною ознакою» [3].

✓ **«У нас же всі зусилля влади спрямовані на захист мови іншої держави. При цьому українська в Росії, попри те, що українці є однією з найчисельніших меншин, залишається в сегрегації. Більше того, Кремль бореться з нею, переслідуючи українські організації, забороняє українські книги, на Кубані українську мову взагалі офіційно визнають діалектом російської мови під маркою так званої «кубанської балачки»** [16].

✓ **«Языковая проблема на Украине, в первую очередь, затрагивает русскоязычных жителей страны, так как украинизация, которая проводится официальной властью, и неурегулированность вопроса о статусе русского языка в значительной мере ущемляют естественные права и свободы русскоязычных жителей Украины... Следует отметить, что приблизительно третья часть населения Украины,**

считающих своим родным языком русский, на протяжении всего времени независимости Украины подвергается языковой сегрегации со стороны официальных властей» [17].

Якщо порівнювати два наведені уривки, то і в першому, і в другому випадках термін «сегрегація» автори текстів використовують для підсилення емоційного ефекту від прочитаного. Адже насамперед згадується політика Гітлера стосовно дискримінації та фізичного винищення представників єврейського народу. Проте, незважаючи на всю суб'єктивність висловлених думок, творець першого матеріалу веде мову про можливу сегрегацію українськомовного населення, коли другий – констатує факт мовної сегрегації російськомовного населення в Україні. Автор нічим не аргументує висловлену тезу, і складається враження, що він недостатньо компетентний для висвітлення цієї теми або ж виступає своєрідним засобом досягнення пропагандистських цілей зацікавленого кола осіб.

✓ **«Тероризм** – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей, або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [18].

✓ **«Терорист** – учасник терористичних актів» [3].

✓ **«Терористичний акт** – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій» [18].

✓ **«МВС: терорист з «Каравану» професійно володіє пістолетом»** [6].

✓ **«Оскільки вбивця продемонстрував безжальність терориста, – чим не бойовик?»** [19].

Топовою новиною минулої осені стало резонансне розслідування у справі «караванського стрільця». Фактично всі ЗМІ України висвітлювали цю тему на сторінках власних видань чи в ефірах радіо- і телепрограм. Однак свідомо маніпуляція з боку владних структур такими термінами, як «терорист», «терористичний акт», «тероризм», у світлі вищезазначених подій була очевидною. Приміром, наступного дня після скоєння злочину вітчизняні медіа на всю Україну оголосили Мазурка вбивцею-терористом тільки тому, що він начебто дуже схожий на людину, котра стріляла в «Каравані». Згідно з такою логікою впливає, що на місці Мазурка міг бути кожен.

Варто зазначити, що перед тим українців лякали «терактами» в Макіївці, Запоріжжі та Дніпропетровську, хоча політтехнологи переконують у їх штучності та відсутності розуміння тероризму як такого. Робимо висновок, що використання такої міжнародно-правової

лексики в матеріалах ЗМК також є засобом маніпуляції з боку владних структур.

✓ **«Окупація** – тимчасове захоплення частини або всієї території однієї держави збройними силами іншої держави» [3].

✓ **«Інтервенція** – насильне збройне втручання однієї або кількох держав у внутрішні справи іншої держави» [3].

✓ **«На час інтервенції російської армії в Грузію співвідношення сил у районі Цхинвалі між збройними угрупованнями осетинів і «російських миротворців», з одного боку, та грузинськими військами, з іншого, були майже однаковими з деякою перевагою грузинської сторони. Решта частин грузинської армії перебували на місцях постійної дислокації»** [8].

✓ **«Новий міністр оборони Грузії заявив про російську окупацію»** [20].

✓ **«Термин «оккупированные территории» – пропаганда грузинских властей»** [7].

Коли йдеться про російсько-грузинську війну 08.08.08, то чи не всі представники міжнародної спільноти переконані, що сутичка між країнами відбулася з вини РФ. Саме тому вживання термінів «інтервенція» чи «окупація» є цілком прийнятним. Проте офіційний Кремль і понині переконує, що причиною його «допомоги» Абхазії та Південній Осетії став факт «примусення до миру» грузинської сторони конфлікту. Тому й досі лєвова частка росіян переконані у правомірності втручання Росії. З іншого погляду, маніпулювання поняттями «окупація» та «інтервенція» у громадян Грузії асоціюється з загарбницькою політикою Москви. Тож сьогодні будь-яке використання вищезазначених термінів апіорі прирівнюватиметься до агресії. Приміром, сьогодні країна активно співпрацює з Туреччиною для введення безвізового режиму, однак противники зовнішньополітичної діяльності М. Саакашвілі говорять про можливість «гуманітарної інтервенції» Анкари на Тбілісі. Таким чином, незважаючи на позитивну роль партнерського співробітництва, багато грузинів виступають проти створення аналога Шенгенської зони між двома сусідніми країнами.

Узагальнюючи, зазначимо, що з переходом в епоху постіндустріального, себто інформаційного, суспільства засоби масової інформації стають наймовірнішим маніпулятором суспільною думкою та ефективним засобом пропаганди в руках провладних структур. Це означає, що політики чи політичні угруповання за допомогою ЗМІ озвучують, приховують або завуальовують у вигідному для них річищі ту інформацію, котра є сприятливою для формування їхнього позитивного іміджу в очах потенційного виборця. Здавалося б, що з розвалом пропагандистської машини СРСР медіа незалежної України

здобули необмежену свободу, право на висвітлення замовчуваних колись тем, а отже, стали економічно та політично незалежними. Однак тенденції останніх років свідчать про протилежне: низка друкованих, інтернет-видань, радіо- й телеканалів і надалі виступають незмінними маріонетками у планах сучасних «лялькарів». В одних випадках підпорядкування волі політичних гегемонів є свідомим, в інших – мимовільним. І нині вже важко визначити, котрий із цих упливів більш згубний. Зрозуміло тільки одне: так далі тривати не може. Хтось має змінитися на краще, і навряд чи цим «кимось» стане влада. Єдина надія на свідомих, освічених журналістів-інтелектуалів та не менш прогресивних власників медіа, котрі мають урешті зруйнувати «зачароване коло», в якому опинилися вітчизняні ЗМІ, й, перефразовуючи відому думку, щодня «і словом, і ділом» доводити свою профпридатність у здатності служити інтересам українського народу.

1. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием : пер. с англ. / Г. Шиллер. – М. : Мысль, 1980. – 326 с.
2. Косенко О. П. Структурно-семантические особенности текстов медийного дискурса // Культура народов Причерноморья : науч. журн. – Симферополь : Крым, 2008. – № 142. – Т. 1. – С. 386–389.
3. Баскова Ю. С. Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ: на материале русского и английского языков : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ю. С. Баскова. – Краснодар, 2006. – 162 с.
4. Катенева И. Г. Механизмы и языковые средства манипуляции в текстах СМИ : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / И. Г. Катенева. – Новосибирск, 2010. – 250 с.
5. Грачев Г. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Г. Грачев, И. Мельник. – М. : Алгоритм, 2002. – 228 с.
6. МВС: терорист з «Каравану» професійно володіє пістолетом [Електронний ресурс]. – URL: <http://brygada-ukr.livejournal.com/408940.html>.
7. Термин «оккупированные территории» – пропаганда грузинских властей [Електронний ресурс]. – URL: <http://peacekeeper.ru/ru/?module=news&action=view&id=15394>.
8. Хто винен: Росія чи Грузія? [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.personal-plus.net/287/3705.html>.
9. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – М., 2000.
10. Панкратов В. Психотехнология управления людьми / В. Панкратов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. – 336 с.
11. Яценюк: Перехід у розрахунках на рублі – перший крок до переходу України під повний протекторат Росії [Електронний ресурс]. – URL: <http://novy-nar.com.ua/politics/197741>.
12. В. Путін хоче повернути Україну під протекторат Росії – нардеп [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/588590-v.putin-hoche-povernuti-ukrayinu-pid-protektorat-rosiyi-nardep>.

13. Симоненко побачив, як Ющенко федералізує Україну під протекторатом США [Електронний ресурс]. – URL: <http://news.online.ua/93792/>.
14. 100 днів влади та опозиції: що далі? [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/3/5100742/>.
15. Націоналізм vs патріотизм: парадокси української дійсності [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2008/02/28/3383891/>.
16. Чим відрізняється український і російський підходи до мов [Електронний ресурс]. – URL: http://gazeta.ua/articles/sogodennya/_chim-vidriznyaetsya-ukrajinskiy-i-rosijskiy-pidhodi-do-mov/445108.
17. Русскоязычные граждане Украины: социологический портрет [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.materik.ru/rubric/detail.php?ID=5453>.
18. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.182.0>.
19. В убицві з Каравану впізнають кілера з банди Дікаєва [Електронний ресурс]. – URL: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1458761>.
20. Новий міністр оборони Грузії заявив про російську окупацію [Електронний ресурс]. – URL: <http://wartime.org.ua/3980-noviy-mnstr-oboroni-gruzyi-zayaviv-pro-rosysku-okupacyu.html>.

Подано до редакції 25. 10. 2013 р.

Luchyk Yuliya.

Manipulative use of international legal vocabulary and phraseology in the materials of mass media.

The article deals with the specific use of vocabulary and phraseology of international legal nature in materials of the modern mass media. It is studied the essence of the concept “manipulation”, its technologies and tools; it is represented the examples of manipulative use of terms of the international issues in mass media.

Keywords: manipulation, media, international legal vocabulary, international legal phraseology, audience, impact.

Лучик Юлия.

Манипулятивное использование международно-правовой лексики и фразеологии в материалах средств массовой информации.

В статье рассмотрена специфика использования лексики и фразеологии международно-правового характера в материалах современных масс-медиа. Исследована суть понятия «манипуляция», его технологий и инструментария, приведены примеры манипулятивного употребления терминов международной тематики в СМИ.

Ключевые слова: манипуляция, СМИ, международно-правовая лексика, международно-правовая фразеология, аудитория, влияние.

